

Р. Ключник,
Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)

ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД

Розглянуто деякі аспекти політичного та економічного розвитку країн Латинської Америки. Уточнено дефініцію даного поняття. До країн Латинської Америки ми відносимо ті країни, де офіційною мовою є іспанська, португальська чи французька. Ці країни були колоніями європейських держав. Процеси деколонізації в Латинській Америці відбувалися інакше, ніж у США. У країнах Латинської Америки тривалий час панували військові режими (хунти). Війни між країнами регіону були звичним явищем. Прикладами успішної економічної політики військових урядів були Бразилія та Чилі. Важливу роль у розвитку Чилі відіграла модернізація освіти. Але більша частина країн Латинської Америки все ще зіштовхується зі значними труднощами.

Ключові слова: Латинська Америка, економічний розвиток, диктатура, модернізація, конфлікт, освіта

Some aspects of the political and economic development of Latin American countries have been considered. The definition of this concept has been clarified. Latin America includes countries where Spanish, Portuguese or French are spoken. These countries used to be colonies of European states. Decolonization processes in Latin America took place in a different way than it happened in the United States. In the countries of Latin America, military regimes (juntas) ruled for a long time. Wars between the countries of the region were regular. Brazil and Chile are the examples of successful economic policies of military governments. Modernization of education played an important role in the development of Chile. But most of the countries of Latin America still face significant difficulties.

Keywords: Latin America, economic development, dictatorship, modernization, conflict, education

У радянських та пострадянських підручниках, навчальних посібниках та інших матеріалах часто зустрічається розділ або параграф «Країни Азії, Африки та Латинської Америки». Вивчення історії навіть у сучасній Україні є європоцентричним: вивчаються європейські країни та США, а набагато більша кількість країн об'єднується під цією штучною, на наш погляд, назвою.

Водночас, усі події, що розгорталися за межами Європи та США, свідчать про неефективність такого підходу. Кожна частина світу – це унікальний простір зі своїми характеристиками, який вже багато в чому не поступається Європі. Латиноамериканський світ не є винятком.

Латинська Америка називається так через те, що країни, які утворюють цей регіон, говорять іспанською, португальською та французькою мовами, які походять від латини. Це пов'язано з історією колонізації цих територій європейцями. При цьому поняття «Латинська Америка» не є тотожним поняттю «Південна Америка». Так, латиноамериканськими країнами є Мексика, яка розташована у Північній Америці, та Гватемала, розташована в Центральній Америці. При цьому Суринам, де офіційною мовою є нідерландська, до Латинської Америки не відноситься.

Колонізація Латинської Америки відбувалася з XV ст. іспанцями, португальцями, французами шляхом військового захоплення земель, знищення існуючих там держав, підкорення місцевих народів та створення колоніальних адміністративних одиниць. Місцеве населення, незважаючи на використання європейських мов, відрізнялося від населення метрополій. Відчувалася все більша різниця між аргентинцями та іспанцями, бразильцями та португальцями тощо. Колонії виробляли дедалі більші обсяги продукції.

Успішна Війна за незалежність США та здобуття ними незалежності істотно вплинули на антиколоніальні настрої в латиноамериканських колоніях. Протягом короткого часу на мапі світу з'явилися Аргентина, Колумбія, Чилі, Бразилія та інші країни. Вони одразу встановили республіканську форму правління (за винятком Бразилії, що тривалий час залишалася імперією). Країни запозичили європейські інституції (парламент, інститут президентства, суди), але були й відмінності. У цих країнах дещо із запізненням відбувалася індустріалізація; економіки залишалися аграрними та розвивалися екстенсивно. Крім того, латиноамериканські суспільства залишалися традиційними, патріархальними, із великим впливом католицької церкви. Вагому роль відігравала армія, вона ж була важливим соціальним ліфтом. Владу у латиноамериканських країнах протягом багатьох років утримували військові. Видається логічним: якщо політичне керівництво є військовим, то будь-яку проблему воно вирішуватиме відповідно до своєї професії. Як результат, Латинська Америка тривалий час була ареною збройних конфліктів (табл. 1).

У XX ст. у світі поступово набирали силу демократичні тенденції. Втім, у Латинській Америці продовжували панувати диктаторські режими (за дуже нечисленими винятками). Влада здебільшого належала

військовим хунтам, які мали підтримку консервативно налаштованого населення, особливо поміщиків-латифундистів.

Таблиця 1

Деякі збройні конфлікти в Латинській Америці

Війна	Учасники	Результат
Перуансько-болівійська війна (1841-1842)	Перу / Болівія	Status quo
Уругвайська війна (1864-1865)	Бразилія / Уругвай	Перемога Бразилії, початок Парагвайської війни
Парагвайська війна (1864-1870)	Парагвай / Уругвай, Аргентина, Бразилія	Територіальні втрати Парагваю
Чакська війна (1932-1935)	Парагвай / Болівія	Перемога Парагваю
Футбольна війна (1969)	Сальвадор / Гондурас	Status quo

Джерело: створено автором на основі відкритих джерел

Так, у 1964-1985 рр. у Бразилії панував військовий режим, під час якого президентами були п'ять генералів, які змінювали один одного. При цьому в Бразилії спостерігалось «економічне диво» з високими темпами зростання економіки. Так, було побудовано низку інфраструктурних проєктів, у тому числі міст Ріо-Нітерой.

Окремо варто звернути увагу на приклад Чилі. Ця країна тривалий час залежала від цін на мідь. У 1973 р. внаслідок державного перевороту до влади прийшла військова хунта на чолі з генералом А. Піночетом. Незважаючи на політичні репресії, Піночет не втручався у справи економіки, довіривши цю сферу фахівцям.

Важливими напрямками діяльності військового уряду є економічні реформи «чиказьких хлопців» («Chicago boys»), що заклали підвалини нової моделі розвитку й завдяки яким країна не тільки пододала кризу 1973 р., а й у відносно короткий строк органічно вписалася у глобальну економіку. Це була команда висококваліфікованих чилійських економістів, що погодилися на пропозицію А. Піночета, який намагався провести економічні реформи в країні, маючи повноту політичної влади. Головною метою запропонованих реформ була побудова економіки «вільного ринку» в Чилі та вбудовування її у світову економіку. Під керівництвом лауреата Нобелівської премії М. Фрідмана розпочато першу хвилю реформ (приватизація, дерегулювання, лібералізація

торгівлі, реорганізація податково-бюджетної та грошово-кредитної політики) [1].

Зовнішньоторговельна лібералізація в Чилі змусила значну частину промислових підприємств переорієнтуватися на стандарти глобального ринку, активно шукати та завойовувати свої сектори в міжнародному поділі праці. Це, серед іншого, сприяло поліпшенню якості чилійських товарів, збільшенню глибини перероблення вихідної сировини, впровадженню нових технологій у виробництво. Все це зрештою прискорило модернізацію економіки й суспільства [2, с. 35].

Окремо слід приділити увагу проблемі модернізації освіти в Чилі. Адже саме освіта забезпечує сталий розвиток суспільства та держави. До реформи в Чилі існували вісім університетів. Їх число почало стрімко зростати у 1980-ті рр., а всі виші були поділені на чотири категорії:

- 1) університети;
- 2) професійні інститути;
- 3) центри технічної підготовки;
- 4) військові вищі навчальні заклади.

До реформи у країні існували два державних університети (Чилійський університет та Державний технічний університет), а після реформи їх було трансформовано у 14 [3, с. 168].

Число приватних вишів збільшилося з 6 до 9. Вищезазначені виші стали свого роду «елітою» вищої освіти Чилі, оскільки їх керівники увійшли до складу Ради ректорів чилійських університетів. Ці заклади отримали пряме державне фінансування [4, с. 201]. У 1990 р. у Чилі було вже 60 університетів. Протягом правління А. Піночета збільшилася й кількість студентів (з 120 тис. до 250 тис.), але державне фінансування зменшилося з 1,28% ВВП у 1980 р. до 0,48% у 1990 р. [3, с. 168-169].

У 2006 та 2011 рр. в Чилі спостерігалися масові протести студентів та школярів з вимогою підвищити якість навчання та скасувати плату за навчання в державних вишах. У 2016 р. переговори з молоддю (учнями та студентами) вела навіть президентка М. Бачелет, яка пообіцяла скасування оплати до 2020 р. У 2016 р. вихідці з 50% найбідніших сімей Чилі отримали можливість навчатися безкоштовно, а в 2018 р. – 60% [5]. Втім, у 2018 р. до влади прийшов правий президент С. Пінєра, під час каденції якого реформа освіти не завершилася, що час від часу призводило до протестів. Цікаво, що у 2022 р. президентом Чилі став Г. Борич, який у 2011 р. був активним учасником студентських протестів. До речі, Г. Борич, народжений у 1986 р., є одним з наймолодших президентів світу.

На нашу думку, політична боротьба навколо проблеми платної та безкоштовної освіти в Чилі є яскравим прикладом протиріччя між

неоліберальним та неоконсервативним поглядами на освіту з одного боку та соціал-демократичним поглядом з іншого. У гаслах чилійських протестувальників «Освіта – не товар» соціал-демократичні ідеї проявилися особливо яскраво. Як зазначає В.О. Пашков, інвестування у вищу освіту є вигідним як для держави (економічне зростання, підвищення продуктивності праці, збільшення національного доходу, прискорення НТП), так і для самих індивідів (вища заробітна плата, кращі кар'єрні можливості, мобільність) [6, с. 272].

Повертаючись до політико-економічного розвитку Чилі та президентства Г. Борича, зазначимо, що він є політиком лівого спектру. На соціальному рівні основною метою політика в середньостроковій перспективі буде зниження соціальної напруги, а для досягнення цієї мети буде необхідно створити передумови для співпраці з опозицією та збалансувати виконавчу та законодавчу владу. Проте, є сумніви щодо його спроможності вести глибший діалог з опозицією, а також щодо справжньої готовності правих партій до цього. Якщо Г. Боричу не вдасться організувати ефективний політичний діалог, він зіткнеться з серйозними труднощами, особливо в Сенаті, де консервативні партії займають половину місць [7]. Крім того, ключовою задачею стає забезпечення політичної стабільності та подолання кризових явищ.

Втім, Чилі не є типовою країною для Латинської Америки. Більша частина країн зіштовхується з набагато більш масштабними труднощами. У табл. 2 спробуємо дати їх короткий огляд.

Таблиця 2

Виклики для розвитку латиноамериканських країн

Країна	Виклики
Аргентина	Висока інфляція; територіальний спір з Великою Британією за Фолклендські острови.
Колумбія	Наслідки тривалої громадянської війни; наркоторгівля та інші види злочинності.
Сальвадор	Бідність та злочинність.
Бразилія	Соціальна нерівність; проживання мільйонів людей у фавелах.
Венесуела	Диктатура Н. Мадуро; еміграція великої кількості працездатних громадян; гіперінфляція.
Гондурас	Сировинний характер економіки; залежність від США.
Гаїті	Абсолютна бідність великої частини населення; корупція; неподолані наслідки землетрусу 2010 р.
Нікарагуа	Бідність; корупція; відсутність залізниць.

Джерело: створено автором на основі відкритих джерел

На нашу думку, Венесуела є прикладом країни, яка, незважаючи на значні природні ресурси, не змогла використати їх собі на користь через вади управління. В умовах диктатури керівництво країни забезпечує лояльність двох категорій населення: найбідніших громадян (щоб уникнути масових протестів) та силовиків (щоб забезпечувати стабільність диктатури). Цей режим, за деякими даними, є найбільш корумпованим у Латинській Америці [8, е42-13]. Звичайно, венесуельський сценарій використовують і інші диктаторські режими.

Отже, країни Латинської Америки характеризуються різноманітністю та зіштовхуються з численними викликами. Деякі з них, як Чилі, сьогодні є високорозвиненими країнами з диверсифікованою економікою. Але більшість відчувають істотні проблеми в економічному, соціальному, політичному вимірах.

Список використаної літератури

1. Soto G. G. Neoliberalism as a capitalist revolution in Chile: Antecedents and irreversibility. *PSL Quarterly Review*. 2019. Vol. 72(289). P. 135-146.
2. Дугінець Г., Вірич І. Політика «економічного прориву: досвід Чилі». *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 4. С. 35-46.
3. Ключник Р.М., Магдич А.С. Політика приватизації освіти: приклад Чилі. *Неперервна освіта для сталого розвитку: філософсько-теоретичні контексти та педагогічна практика: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 04 грудня 2020 р., м. Дніпро, КЗВО «ДАНО» ДОР». Дніпро: СПД «Охотнік», 2021. С. 168-169.
4. Espinoza O., González Fiegehen L.E. Access to higher education in Chile: A public vs. private analysis. *Prospects XLIII*. No. 2/166. P. 199-214.
5. Guzmán-Valenzuela C. A new role for universities: defending the public sphere? / C. GuzmánValenzuela // *University World News*. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200108142441805>
6. Пашков В.О. Політика у сфері вищої освіти: міжнародні стратегії модернізації ЗВО: монографія. Дніпро: НТУ «ДП», 2020. 356 с.
7. Benedikter R., Zlosilo M. Chile's New Start: Where is the nation headed under the Boric presidency? *Challenge*. 2022. Vol. 65. Issue 3-4. P. 113-124.
8. Rodríguez-García G. Measuring the risk of corruption in Latin American political parties. *De jure analysis of institutions*. *Data & Policy*. 2022. Vol. 4: e42.

¹ Публікацію підготовлено в рамках реалізації міжнародного проєкту «Висвітлення нової архітектури європейської безпеки у викладанні та наукових дослідженнях» № 101126795 – EuSANU – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH

**Co-funded by
the European Union**

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.